

Alicja Nizioł

"Socjaldemokracja Królestwa Polskiego i Litwy w latach 1893 - 1904", Bronisław Radlak, Warszawa 1979 : [recenzja]

Rocznik Lubelski 23-24, 196-198

1981-1982

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Bronisław Radlak, *Socjaldemokracja Królestwa Polskiego i Litwy w latach 1893—1904*, Warszawa 1979, PWN, ss. 343

Problematyka dziejów SDKPiL, partii będącej głównym reprezentantem rewolucyjnego nurtu w polskim ruchu robotniczym w okresie zaborów, była często podejmowana w literaturze historycznej. Znaczny dorobek w tym zakresie posiada zwłaszcza historiografia okresu Polski Ludowej¹. Niektóre kwestie dotyczące praktyki i założeń teoretycznych polskiej socjaldemokracji znalazły także odzwierciedlenie w pracach badaczy z innych krajów, a szczególnie historyków radzieckich.

Pomimo ukazania się sporej ilości artykułów, szkiców, przyczynków, a także prac monograficznych, biografii niektórych czołowych działaczy SDKPiL, dzieje tej partii nie zostały dotąd ukazane w całej ich złożoności. Wiele problemów politycznych, ideologicznych, a także dotyczących rozwoju organizacyjnego i roli SDKPiL w polskim i międzynarodowym ruchu robotniczym wymaga dalszych badań i pełniejszego oświetlenia. Brak jest również syntetycznych opracowań dla całego okresu partii, jak i węższych odcinków chronologicznych.

Niewątpliwe znaczenie dla poznania dziejów partii posiada opublikowana praca B. Radlaka *Socjaldemokracja Królestwa Polskiego i Litwy w latach 1893—1904*. W dorobku naukowym tego badacza problematyka SDKPiL zajmuje wiele miejsca. W omawianej monografii autor sięgnął do genezy i początków działalności SDKPiL. Przedstawił w niej szeroko narodziny polskiego nurtu socjaldemokratycznego i historię partii od czasu jej powstania w 1893 r. do początków 1904 r., a więc okresu poprzedzającego wybuch rewolucji, który stanowił już nowy etap w historii polskiego ruchu robotniczego.

Praca została oparta na szerokiej bazie źródłowej: licznych dokumentach, prasie, wspomnieniach, pamiętnikach. Autor wykorzystał materiały proveniencji SDKPiL, a także PPS i innych ugrupowań politycznych, działających w Królestwie Polskim oraz akta władz carskich. Część z nich to źródła dotąd mało lub wcale nie wykorzystywane przez badaczy ruchu robotniczego. Szczegółowa analiza wymienionych materiałów pozwoliła sformułować nowe oceny niektórych faktów w historii SDKPiL, postawić wiele tez w inny sposób niż ujmowała to dotychczasowa historiografia.

Praca składa się z czterech rozdziałów, w których zostały ujęte chronologicznie podstawowe zagadnienia ideologiczno-politycznego i organizacyjnego rozwoju partii oraz jej działalność. Problemy te zostały ukazane na tle przemian zachodzących w polskim ruchu robotniczym oraz węzłowych kwestii programowych europejskiej socjaldemokracji.

Narodziny partii przedstawił autor na tle szerokich uwarunkowań. Z jednej strony były to uwarunkowania wewnętrzne, rodzime, a z drugiej wpływy i wzorce międzynarodowe, a zwłaszcza socjaldemokracji niemieckiej. Zdaniem autora decydujące znaczenie dla procesu kształtowania się polskiej socjaldemokracji miały przemiany w ruchu robotniczym Królestwa. Do najistotniejszych czynników zalicza ewo-

¹ Na temat literatury z zakresu problematyki SDKPiL pisz: B. Radlak, *Stan badań nad dziejami SDKPiL*, „Z pola walki” 1969, nr 1; Z nowszych opracowań na uwagę zasługują: A. Kochański, *SDKPiL w latach 1907—1910. Problemy polityczne i ideologiczne*, Warszawa 1971; N. Michta, *Jeszcze raz o genezie i działalności SDKP*, „Z pola walki” 1973, nr 1; N. Michta, *Julian Marchlewski. Polska — Naród — Socjalizm*, Warszawa 1975; N. Michta, J. Sobczak, *Stanisław Trusiewicz (Kazimierz Zalewski)*, cz. 1, „Z pola walki” 1975, nr 1; W. Najdus, *SDKPiL a SDPRR 1893—1907*, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk 1973; B. Radlak, *Odbudowa i działalność SDKPiL w latach 1899—1901*, „Z pola walki” 1971, nr 2; J. Tar-galski, *Przyczynek do biografii Cezaryny Wojnarowskiej*, „Z pola walki” 1976, nr 4; M. Zychowski, *Polska myśl socjalistyczna XIX i XX w. (do 1918 r.)*, Warszawa 1976.

lucję programową poprzedniczek SDKP — II Proletariatu i Związku Robotników Polskich w kierunku przyjmowania idei marksizmu i łączenia ich z masowym ruchem robotniczym. Podkreśla znaczenie istnienia dojrzałej ideowo i politycznie kadry działaczy robotniczych, wyrosłych w szeregach II Proletariatu i ZRP oraz silne związki powstającej partii ze środowiskiem klasy robotniczej.

Omawiając genezę SDKP Radlak wskazuje na ważną rolę, jaką w tym procesie odegrała grupa polskich socjaldemokratów z Zurychu, wśród których znajdowali się: Róża Luksemburg, Leon Tyszka, Julian Marchlewski. Sprzeciwia się jednakże występującemu niejednokrotnie w historiografii wyolbrzymianiu wpływu tej grupy na powstanie SDKP i kształt jej założeń programowych, wskazując, że wyodrębnienie się rewolucyjnego nurtu było naturalną konsekwencją przemian, jakie dokonywały się w ruchu robotniczym na terenie kraju. Kontakty z działaczami emigracyjnymi przyczyniły się natomiast do przyspieszenia procesu dojrzewania ideowo-politycznego krajowych kół socjalistycznych.

Kwestie rozwoju ideowo-programowego SDKP, a następnie SDKPiL oraz formy działalności partii zostały przedstawione w kolejnych trzech rozdziałach książki. Autor przeanalizował te problemy w następujących okresach: 1893—1898, 1899—1901, 1902—1903, będących poszczególnymi etapami kształtowania się zrębów organizacyjnych i założeń programowych polskiego ruchu socjaldemokratycznego.

Ewolucja założeń ideowo-programowych SDKP i SDKPiL zajmuje wiele miejsca w pracy. Autor przedstawił ją na podstawie analizy bogatych materiałów źródłowych: dokumentów partyjnych, korespondencji i publicystyki czołowych działaczy. Wiele kwestii ukazał w kontekście programów innych ugrupowań politycznych, a zwłaszcza Polskiej Partii Socjalistycznej, reprezentantki reformistycznego nurtu w polskim ruchu robotniczym, zwracając uwagę na klasowe, rewolucyjne i internacjonalistyczne stanowisko SDKPiL. Omawiając koncepcje ideowo-polityczne SDKPiL, autor bardzo mocno podkreślił ich więź z doświadczeniami ruchu robotniczego i sytuacją polityczną w Królestwie Polskim. Wskazał również na inspiracje ideowe II Międzynarodówki. Idee te przenikały na polski grunt za pośrednictwem publicystyki, były przenoszone przez działaczy przebywających w krajach zachodnich i stykających się tam z działalnością partii socjaldemokratycznych.

Autor omówił szeroko również wpływ leninowskich koncepcji na program SDKPiL i wskazał na bliskość wielu aspektów jej założeń teoretycznych z programem bolszewików, pomimo różnic występujących w ujęciu niektórych kwestii.

Przedstawiając założenia ideowo-polityczne SDKPiL autor poświęcił wiele miejsca stanowisku partii w sprawie polskiej. Pomimo że powstało dotąd wiele publikacji na ten temat, budzi on nadal kontrowersje. Uwzględniając dotychczasowe badania, Radlak starał się przedstawić całą złożoność tej problematyki, polemizując z niektórymi, jego zdaniem nie dość uzasadnionymi i subiektywnymi, ocenami badaczy. Na podstawie wnikliwej analizy przesłanek kształtowania się stanowiska SDKPiL w kwestii narodowej autor stwierdził, że partia odrzucając hasło niepodległości podążała za określonymi tradycjami w polskim ruchu socjalistycznym i opierała się na poglądach i nastrojach panujących wśród najbardziej uświadomionych grup działaczy robotniczych. Nie bez znaczenia był też wpływ ideowy II Międzynarodówki. Przedstawiając założenia SDKPiL w kwestii polskiej i ich ewolucję autor zwrócił szczególną uwagę na znaczenie przyjętych koncepcji dla procesu ideowo-politycznego wyodrębniania się klasowego nurtu w ruchu robotniczym. Nie pominął też wyjaśnienia uproszczeń i jednostronności tego programu i ich konsekwencji dla praktycznej działalności partii.

Interesujące są rozważania dotyczące roli, jaką odegrała Róża Luksemburg

w kształtowaniu się stanowiska SDKPiL w sprawie wyzwolenia narodowego. Radlak polemizuje z poglądami przyznającymi tej działaczce bezwzględny wpływ na koncepcje programowe partii i stara się obiektywnie określić jej udział w działalności polskiej socjaldemokracji. Przekonywające są wyjaśnienia dotyczące istoty rozbieżności w poglądach na sprawę polską pomiędzy R. Luksemburg a S. Trusiewiczem i C. Wojnarowską. Kwestie te budzą wiele sporów w literaturze. Na podstawie analizy licznych materiałów epistolarnych, wspomnień i innych przekazów źródłowych Radlak broni tezy, że wymienieni działacze nie różnili się w pojmowaniu podstawowych kwestii programowych, a kontrowersje, jakie się pojawiały, dotyczyły spraw drugorzędnych. SDKPiL była partią zwartą pod względem ideowo-politycznym.

Interesująco zostały przedstawione również inne koncepcje programowe SDKPiL, np. stosunek do kwestii chłopskiej, do rosyjskiego ruchu rewolucyjnego, lecz nie sposób wszystkie je omówić. Z wnikliwością pokazał także autor formy działalności SDKPiL i jej rozwój organizacyjny, starając się przedstawić udział partii w walce ekonomicznej i politycznej klasy robotniczej i rolę w podnoszeniu uświadomienia klasowego. Rosnącej aktywności partii w życiu proletariatu towarzyszył rozwój wpływów organizacyjnych zarówno w aspekcie społecznym, jak i terytorialnym. W 1903 r. partia nawiązała trwałe kontakty także na Lubelszczyźnie. Powstały wówczas w środowisku studentów Instytutu Rolniczo-Leśnego w Puławach Komitet Południowy SDKPiL zaczął prowadzić systematyczną działalność agitacyjną i organizacyjną wśród robotników i chłopów powiatu puławskiego i sąsiednich. Omawiając zasięg wpływów społecznych, autor scharakteryzował w interesujący sposób skład społeczno-zawodowy członków SDKPiL, przedstawiając go porównawczo w stosunku do poprzedniczek partii: Wielkiego Proletariatu i Związku Robotników Polskich.

W zakończeniu można stwierdzić, że czytelnicy otrzymali interesującą lekturę, znacznie wzbogacającą wiedzę o początkach polskiej socjaldemokracji. Wprawdzie nie czyta się jej łatwo, gdyż liczne i obszernie dygresje niejednokrotnie zakłócają klarowność wykładu, lecz dzięki bogactwu wykorzystanych materiałów i ciekawie dobranej problematyce praca posiada ogromne walory poznawcze.

Alicja Nizioł

Jan Jachymek, Albin Kopruckowniak, Józef Marszałek, *Ruch ludowy na Zamojszczyźnie*,
Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 1980, ss. 381

Spośród licznych publikacji historycznych wydawanych z okazji czterechsetlecia Zamościa tylko nieliczne wykraczają tematycznie poza sprawy związane z dziejami miasta i jego założyciela. Wynika to w dużej mierze z faktu, że dopiero w XX w. Zamość stał się rzeczywistym centrum całego obszaru nazywanego dzisiaj Zamojszczyzną i pokrywającego się na ogół z terenem utworzonego w 1975 r. województwa zamojskiego. Widoczne jest to także w pracy J. Jachymka, A. Kopruckowniaka i J. Marszałka o ruchu ludowym w tej części Polski.

Praca jest pierwszym całościowym ujęciem dziejów ruchu ludowego na tym terenie. Obejmuje okres od początków XX stulecia po rok 1978 i posiada wszelkie